

**ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ, ПРИРОДО-
РЕСУРСНЕ ПРАВО**

УДК 340.13:[(349.6:504.4)+(349.6:630)](094.4)(477)

Патlachuk Олександр Васильович
кандидат юридичних наук,
викладач Краматорського
економіко-гуманітарного інституту
kxenon7@mail.ru

**ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ ВОДНОГО (1995 р.) ТА ЛІСОВОГО
(1994 р.) КОДЕКСІВ УКРАЇНИ**

В статті розглянуто особливості юридичної техніки на підставі структурних, мовних, формальних правил, соціальної адекватності, логіки. Виконані розрахунки кількісних показників Водного кодексу 1995 р. та Лісового кодексу 1994 р., за допомогою яких проаналізовано розподілення матеріалу, структура та їх конструкція. Показано, що пріоритетними напрямками правового регулювання обох кодексів були питання використання цих природних ресурсів. Доводиться недостатня увага законодавця до юридичної відповідальності за правопорушення, пов'язані з цими природними ресурсами.

Ключові слова: Водний кодекс, Лісовий кодекс, юридична техніка, пріоритетні напрямки, логічні, структурні, формальні правила.

**Patlachuk A. V. FEATURES OF LEGAL TECHNIQUE OF WATER (1995) AND FORESTRY
(1994) CODES OF UKRAINE**

The article deals with the features of legal technique on the basis of structural, linguistic, formal rules, social adequacy and logic. The calculations of the quantitative indicators of the Water Code of 1995 and the Forest Code of 1994 were carried out with the help of which the distribution of material, structure and their design were analyzed. It was shown that the priority directions of legal regulation of both codes were questions of the use of these natural resources. There is insufficient attention of the legislator to legal liability for offenses related to these natural resources.

Keywords: Water code, Forest code, legal technique, priority directions, logical, structural, formal rules.

Постановка проблеми. Актуальність теми роботи пов'язана з виключним значенням водних та лісових ресурсів в системі правової охорони природи України. На сьогодні склалась критична ситуація, яка пов'язана з тим, що водні об'єкти, розташовані на території України, зазнають засмічення, забруднення від скидання виробничих, побутових, радіоактивних та інших видів відходів і сміття. Такий стан призводить до зменшення рибних запасів, погіршення водопостачання та умов існування диких тварин, зниження родючості земель та інших несприятливих явищ. Одночасно з цим фіксується зміна фізичних і хімічних властивостей водних об'єктів, зменшення їх здатності до природного очищення, порушення гідрологічного та гідрогеологічного режимів. Кризова ситуація спостерігається також у сфері лісокористування з причини незаконних рубок, захоплення лісових земель, знищення цінних порід дерев. Загальна площа лісів в Україні складає приблизно 10 млн га, що становить 15,9% її території. В цілому, Україна є малолісною країною, тому представляють значний інтерес дослідження, пов'язані з розробкою правових доктрин зі збереження лісів. Такий стан речей призводить до необхідності удосконалення діючого законодавства, що може бути виконано за допомогою використання правил юридичної техніки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікацій показує, що питання водного законодавства досліджувались в роботах Б. Б. Гавриленка, Л. М. Горбача, В. І. Гордєєва, Ю. П. Кулаковського, А. А. Сисуєвої,

М. А. Хвесика, О. М. Шумила, В. О. Джуган та ін. В свою чергу, правова охорона лісів розглядалася в роботах В. П. Печуляка, О. І. Логвиненко, С. Б. Гавриша, В. М. Попревича, Р. В. Челпана, Б. В. Кіндока. Значний внесок у вирішення цієї проблеми зробив В. Л. Мунтян, який видав монографію «Правова охорона лісів Української РСР» у 1960 р. Один з розділів цієї праці присвячувався питанням відповідальності за лісопорушення, які зафіксовані в змісті статей Закону «Про ліси УСРР» 1923 р., Кримінального кодексу УСРР 1927 р., Кримінального кодексу УРСР 1960 р., Адміністративного кодексу УСРР 1928 р. та в інших нормативно-правових актах. В пізніше проведених дослідженнях В. Л. Мунтян продовжував розробки даної теми та видав цілу низку монографій та статей, в яких знайшли відображення особливості юридичної техніки у радянському законодавстві. На сьогодні в Україні питання юридичної техніки природоохоронних нормативно-правових актів є малодосліджуваною темою та потребують своєї подальшої розробки.

Формування цілей статті. Метою роботи є дослідження особливостей юридичної техніки Водного та Лісового кодексів України.

Виклад основного матеріалу. Необхідно розпочати з використання методики розрахунку кількісних показників та правил юридичної техніки. Така методика, запропонована О. Л. Копиленком та Б. В. Кіндоком, ґрунтується на розрахунках таких характеристик, як загальна сума знаків нормативно-правового акту – $\sum x_i$, їх кількість у розділах, главах, статтях – N в абсолютних і відносних величинах (%), розподілення матеріалу по розділах та виділення тих питань, яким законодавець приділив найбільшу увагу [1]. Під поняттям «юридична техніка», як зазначає В. М. Головчук, розуміється процес та засоби здійснення окремої роботи в рамках нормопроєктування, а саме підготовка проекту нормативно-правового акта та його структурна побудова; тобто нормопроєктування є формою прояву (використання, застосування) певних технічних засобів юридичного характеру, що уніфікують і вдосконалюють цю діяльність і водночас є критерієм якості проектів нормативно-правових актів [2]. Правила юридичної техніки мають універсальний характер, що дає змогу застосовувати їх як у рамках стадії нормопроєктування, так і під час інших стадій правотворчого процесу та правозастосовної діяльності.

Юридична техніка є сукупністю певних правил (вимог), які обумовлюють певні характерні аспекти вдосконалення юридичної техніки через неухильне дотримання певних принципів (правил). До їх змісту можна віднести наступні п'ять правил: 1) досягнення соціальної адекватності; 2) забезпечення логіки; 3) структурні; 4) мовні; 5) формальні правила. На їх основі в роботі проведено розгляд змісту Водного (далі – ВК) та Лісового (далі – ЛК) кодексів України.

I. Перше правило – досягнення соціальної адекватності – включає до себе співвідношення між змістом та причинами його підготовки. Розглядаючи історію створення ВК, необхідно зазначити, що перші спроби кодифікації радянського водного права були зроблені в 20-і рр. минулого століття. В рамках виконання цієї програми були прийняті Водно-меліоративний кодекс Білоруської РСР 1928 р. і Земельно-водні кодекси Туркменської і Узбецької РСР 1929 р. Одночасно з цим, як вказує О. С. Колбасов, йшла підготовка проекту Водного кодексу Української РСР, яка не була доведена до практичного результату [3]. Наступним етапом кодифікації стало прийняття у 1970 р. Основ водного законодавства Союзу РСР і союзних республік, на підставі яких був підготовлений Водний кодекс Української РСР, прийнятий 9 червня 1972 р. Даний документ базувався на виключній державній власності на водні ресурси, державному характері управління та охорони водних об'єктів. Поява незалежної, демократичної України призвела до необхідності врегулювання суспільних відносин в сфері використання та охорони вод, тому 6 червня 1995 р. був прийнятий ВК. Основним завданням цього кодексу була систематизація законодавства та захист водних об'єктів від засмічення, забруднення та незаконного використання. На противагу цьому історія кодифікації лісового законодавства мала більш тривалий та складний характер. Першим таким документом став Лісовий статут 1802 р., який постійно реформувався, після чого приймалися в 1842, 1857, 1876, 1893 і 1905 рр. нові редакції. В радянській Україні Закон «Про ліси УСРР» був прийнятий 4 листопада 1923 р., який діяв до 1979 р., коли був прийнятий Лісовий кодекс УРСР. В незалежній Україні ЛК був прийнятий 21 січня 1994 р., а основним завданням даного акту було вирішення питань з відтворення, охорони та захисту лісів від противоправних посягань.

II. Правила забезпечення логіки. Низький рівень юридичної техніки ЛК доводить відсутність в ньому систематизованого переліку термінів, які використовуються в ньому. Законодавець частково вирішив цю проблему за допомогою пояснень термінів, які входять до змісту деяких статей документу. Натомість, у ВК Глава 1 «Основні положення» включає ст. 1, в якій міститься перелік термінів даного кодифікованого акту. До правил логіки відноситься узгодженість між собою різних частин документу. Обидва кодифікованих акти будуються за досить близькою логічною схемою.

Загальні положення → Державне управління → Питання використання цих природних ресурсів → Охорона → Спори, пов'язані з цими природними ресурсами → Відповідальність за правопорушення → Міжнародні відносини

Рис. 1. Логічна схема побудови кодифікованих актів.

Така послідовність викладення матеріалу забезпечує виконання такого логічного правила, як послідовність рішення проблеми охорони, використання та відтворення цих природних ресурсів. Тобто на першому місці іде система державного управління, на другому – умови використання, на третьому – питання охорони природних об'єктів. Розгляд змісту двох кодифікованих актів показує відсутність протиріч між розділами та главами даних актів. За допомогою поділення цих актів на розділи виділяються підгалузі лісового та водного права, а за допомогою глав визначають інститути права. Наприклад, у ВК Глава 23 присвячена інституту відповідальності за порушення водного законодавства, а у ЛК Глава 3 – інституту державного управління в галузі охорони, захисту, використання та відтворення лісів.

III. Структурні правила полягають у тому, що кодифікований акт повинен бути систематизований з метою недопущення дублювання різними частинами однакових питань. Інтерес викликає відсутність преамбули у ЛК та її наявність у ВК, в якій викладені мета, цілі та завдання, які ставляться перед кодифікованим актом.

IV. Мовні правила забезпечують у нормативно-правовому акті точність, ясність, зрозумілість змісту. До їх числа відносяться відсутність подвійного сенсу, не використання в тексті різних складних конструкцій у реченні, а також дієприкметникових і дієприслівникових зворотів. Розгляд змісту кодифікованих актів показує невиконання мовних правил авторами документу, доказом чого є складні конструкції, які застосовані в ст. ст. 37, 105, 108 та ін. ВК України 1995 р. Аналогічним чином, мовні правила порушені в ЛК України 1994 р., в якому також ст. ст. 9, 23, 34, 36, 44, 47, 53, 88, 93 та ін. характеризуються наявністю складних речень, дієприкметникових і дієприслівникових зворотів.

V. Формальні правила включають в себе положення стосовно того, що обидва документа мають назву, яка є його ідентифікатором, реквізити, які включають вид документу, дату прийняття, реєстраційний номер.

З метою більш детального аналізу структури, конструкції та побудови кодифікованих актів був використаний метод кількісних показників. Проведені розрахунки показали, що ВК мав чотирьохрівневу структуру «Кодекс–Розділ–Глава–Стаття», включав в себе преамбулу – 805 зн., загальна кількість знаків становила 91858. Документ мав 6 розділів, 24 глави та 112 статей, які включали в себе групу інститутів, пов'язаних з державним управлінням, водокористуванням, охороною вод, відповідальністю за правопорушення, міжнародними відносинами (табл. 1).

Таблиця 1.

Структура Водного кодексу України 1995 р.

Розділи	Кількість			
	знаків	глав	статей	
I. Загальні положення	14530	1	11	5,8
II. Державне управління і контроль у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів	22567	7	30	4,5
III. Водокористування	31291	9	41	4
IV. Охорона вод	18611	4	24	0,2
V. Спори з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. Відповідальність за порушення водного законодавства	3673	2	3	,9
VI. Міжнародні відносини	255	1	1	,2

Розгляд проведених розрахунків показує, що найбільша кількість знаків припадає на Розділ III «Водокористування», який має найбільшу кількість глава – 9 та найбільшу кількість статей. На другому місці знаходиться Розділ II, який регламентує питання державного управління та контролю, в якому міститься 24,5% загальної кількості матеріалу, 7 глав та 30 статей. Найменшим за обсягом є Розділ VI «Міжнародні відносини», який складається з однієї глави, однієї статті та має 0,2% зн. від загальної кількості матеріалу. Питання, пов'язані з відповідальністю за порушення водного законодавства, регламентуються Главою 23, яка має 2 статті та 2668 зн., чи 2,9% від загальної кількості матеріалу. Такий незначний обсяг актового матеріалу свідчить про недостатню увагу законодавця до питань, пов'язаних з порушенням водного законодавства. Природоохоронні норми знайшли своє відображення в Розділі IV, який складається з 18611 зн. чи 20,2% від загального обсягу матеріалу, має 4 глави та 24 статті. Так, Глава 18 даного розділу регламентує питання користування землями водного фонду, земельними ділянками дна річок, озер, водосховищ, морів та іншими водними об'єктами, ст. 87 визначає правовий режим водоохоронних зон, ст. 91 – смуг відведення, ст. 92 – берегових смуг водних шляхів, ст. 93 – зон санітарної

охорони. До змісту Глави 19 увійшли питання, пов'язані з охороною об'єктів природо-заповідного фонду, Глава 20 регламентує питання охорони вод від забруднення, засмічення і вичерпання, а також запобігання шкідливим діям та аваріям на водних об'єктах і ліквідація їх наслідків. Згідно зі ст. 110, порушення водного законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно з законодавством України. При порушенні водного законодавства внаслідок дії непереборних сил природи та воєнних дій водокористувач звільняється від відповідальності. Недоліком юридичної техніки даного акту є відсутність поняття «водної політики», тому доцільно заповнити цю прогалину та закріпити дане поняття у змісті ст. 1 ВК. Іншим недоліком документу є відсутність поняття та змісту договорів користування водними об'єктами на умовах оренди. З метою виправлення такої ситуації до змісту ВК України повинні бути включені такі умови, як об'єкт (його частина), умови використання та цільового призначення, орендна плата, права та обов'язки сторін, строк дії, порядок повернення водного об'єкта (його частини), обмеження та припинення договору, відповідальність сторін та ін.

Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезнаходженням виконують водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Виходячи з цього, 21 січня 1994 р. Верховна Рада України прийняла Лісовий кодекс України. Кодифікований акт також мав чотириохривневу структуру «Кодекс–Розділ–Глава–Стаття», складається з 73110 зн., 10 розділів, 23 глав та 103 статей, має наскрізну нумерацію (табл. 2). Розподілення сум знаків у розділах носило нерівномірний характер з причини того, що найбільшим був Розділ I «Загальні положення», який складався з 17454 зн. чи 23,8% від загальної кількості, 2 глав та 22 статей. На другому місці за своїм обсягом знаходиться Розділ IV, який складався з 17061 зн. чи 23,3%, мав 3 глави та 33 статті. Нерівномірний характер розподілення статей у нормативно-правовому акті показує також їх розподілення у відсотках від загальної кількості матеріалу з причини того, що найбільша кількість – 33 – припадає на Розділ IV, а найменша – на Розділ X «Міжнародні відносини» – одна стаття, яка мала також найменшу кількість знаків – 244 зн. чи 0,3% (табл. 2).

Таблиця 2

Структура Лісового кодексу України

Розділи	Кількість			%
	знаків	Глав	Статей	
I. «Загальні положення»	17454	2	22	23,8
II. «Державне управління і державний контроль у галузі охорони, захисту, використання та відтворення лісів»	8052	3	10	11
III. «Організація лісового господарства»	11625	4	15	15,9
IV. «Використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду»	17061	3	33	23,3
V. «Відтворення лісів і підвищення їх продуктивності»	2627	2	4	3,5
VI. «Охорона і захист лісів, служба лісової охорони»	3985	2	4	5,4
VII. «Плата за використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду. Економічне стимулювання охорони, захисту, раціонального використання та відтворення лісів»	3622	2	4	4,9
VIII. «Лісовпорядкування, державний облік лісового фонду, державний лісовий кадастр»	3443	2	4	4,7
IX. «Спори у галузі охорони, захисту, використання та відтворення лісів. Відповідальність за порушення лісового законодавства»	4863	2	6	6,6
X. «Міжнародні відносини»	244	1	1	0,3

Природоохоронні питання містились у Розділі VI «Охорона і захист лісів, служба лісової охорони», до якого увійшло 3985 зн. чи 5,4%, 2 глави та 4 статті. Згідно зі ст. 88, ЛК встановлює основні права і обов'язки лісової охорони. Так, службові особи державної лісової охорони, лісової охорони інших постійних лісокористувачів мають право: давати обов'язкові для виконання вказівки (приписи) про усунення порушень лісового законодавства, встановленого порядку використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду, інших порушень, що можуть завдати шкоди лісу. До обов'язків службових осіб лісової охорони належать: запобігати порушенням правил охорони і захисту лісів; здійснювати заходи щодо підвищення протипожежної стійкості насаджень; запобігати виникненню, розповсюдженню лісових пожеж та їх ліквідація, а також захист лісів від шкідників і хвороб; сприяти лісокористувачам, яким надані земельні ділянки лісового фонду для потреб

мисливського господарства, у здійсненні заходів щодо організації мисливського господарства, охорони і розведення диких звірів і птахів. Згідно зі ст. 98, порушення лісового законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно із законодавством України.

У ЛК-1994 зберігалася наступність розвитку лісового права, пов'язана з наявністю норм, що закріплюють українську традицію з відтворення лісів, підвищення їх продуктивності, лісорозведення. У Кодексі знайшли відображення ринкові відносини, пов'язані з удосконаленням оплати за використання лісових ресурсів, наявністю положень щодо стимулювання раціонального лісокористування та відтворення лісів. Ця обставина привела до появи ст. 7, у якій зафіксовано, що ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності, і ст. 12, яка закріплює права громадян і юридичних осіб мати в приватній власності земельні лісові ділянки площею до 5 га.

Наступним етапом дослідження було проведення компаративного аналізу двох нормативно-правових актів, яке показало, що загальна кількість знаків у ВК складає 91858 зн., а в Лісовому – 73110 зн. Такий результат свідчить про більш значну увагу законодавства до питань, пов'язаних з використанням, відтворенням та охороною водних об'єктів (табл. 3).

Таблиця 3.

Компаративний аналіз ЛК 1994 р. та ВК 1995 р.

Кодифіковані акти	Кількість				Природоохоронні норми		
	знаків	розділів	глав	статей			
					Зн.	%	Ст.
Лісовий кодекс 1994 р.	73110	10	23	103	3985	5,4	4
Водний кодекс 1995 р.	91858	6	24	112	18611	20,2	24

З іншого боку, кількість розділів, які увійшли до змісту ЛК, складає 10, а у ВК їх число значно менше – 6, одночасно з цим кількість глав у обох кодифікованих актів являє собою достатньо близькі величини (табл. 3). До змісту методики, запропонованої О.Л. Копиленком та Б.В. Кіндюком, входить таке поняття, як пріоритетний напрямок, під яким розуміється розділ, до змісту якого входить найбільша кількість знаків. Проведені розрахунки показали, що у ВК пріоритетним напрямком є Розділ III «Водокористування», який складає 24,5% від загального обсягу документу, а у ЛК – Розділ I «Загальні положення», який складає 23,8%.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

I. Юридична техніка двох кодифікованих актів відрізняється логічністю, наявністю формальних ознак, структурністю, послідовністю викладення матеріалу. До числа її недоліків відносяться порушення мовних правил з причини застосування складних речень, дісприкетникових і дісприслівникових зворотів.

II. Пріоритетним напрямком у ВК є Розділ III «Водокористування», у Лісовому – Розділ I «Загальні положення» та в обох актах недостатня увага приділяється питання юридичної відповідальності.

Список використаних джерел:

- Копиленко О. Теоретичні засади використання кількісних показників у дослідженнях пам'яток права / О.Копиленко, Б.Кіндюк // *Юридична Україна*. – 2016. – № 7–8. – С. 4–12.
- Головчук В.М. Юридична техніка нормопроєктування / В.М. Головчук // *Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування: тези доп. та повідомл. учасн. II Всеукр. наук. – практ. конф. (м. Львів, 24–25 листоп. 2016 р.) за заг.ред. І.Д. Шутака*. – Х. : Право, 2016. – С. 44–47.
- Колбасов О. С. Развитие кодификации советского законодательства. – М. : "Юридическая литература", 1968. – 246 с.

REFERENCES

- Kopylenko, O., & Kindiuk, B. (2016). Teoretychni zasady vykorystannia kilkisnykh pokaznykiv u doslidzhenniakh pamiatok prava [Theoretical principles of the use of quantitative indicators in the research of monuments of law]. *Yurydychna Ukraina – Legal Ukraine*, 7-8, 4-12 [in Ukrainian].
- Holovchuk, V.M. (2016). Yurydychna tekhnika normoproektuvannia [Legal technique of normative design]. I.D. Shutak (Eds.). *Yurydychna tekhnika i tekhnolohiia: teoriia ta praktyka zastosuvannia – Law machinery and technology: theory and practice of application: Abstracts of Papers and Proceedings of the 2nd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference*, (pp. 44-47). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Kolbasov, O.S. (1968). *Razvitie kodifikatsii sovetskogo zakonodatelstva [Development of the codification of Soviet legislation]*. Moscow: Iuridicheskaiia literatura [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17.03.2018